

Néhány évvel ezelőtt szokatlan leletre bukkantunk egy sírban, Szigetszentmiklós határában. Az ottani Auchan áruház megépítése előtt régészeti ásatáson a középső bronzkori Vanya-kultúra (Kr. e. 1800–1500) közel 500 síros urnatemetőjét tártuk fel. Az egyik sírban három érdekes tárgy volt a halott maradványai között.

A sírok feltárása közben mi, régészek általában azon gondolkodunk, vajon egy-egy sírban milyen mellékletet találunk majd. A 245. sír bontásakor igencsak meglepődtünk, amikor olyan leletek kerültek elő, amelyeket eddig nem ismertünk a Vanya-kultúra területéről. Találtunk egy behajlított fejű bronztűt, egy átfúrt, lapos, téglalap alakú követ és egy simításra alkalmas kis bronzból készült spatulát. Egyértelmű volt, hogy ezek a leletek egy összetartozó készlet darabjai lehettek. Különösen elgondolkodtató volt a kis bronzból készült spatula, hiszen bár az őskorból rengeteg simítóeszközt ismerünk, de azok általában csontból készültek. Mi lehet az, amit

Vicze Magdolna

Egy bronzkori tetoválóművész készlete?

kis mennyiségben, precízen kell szétvagy elkenni? Számomra teljesen értelmetlennek tűnt a behajlított fejű tű is. Gondolataimat, kérdéseimet megosztottam a leletmentésben segédkezőkkel is. Az egyik fiatalember (akinek a vádliján és vállán látható szép tetoválásait már az ásatás elején megcsodáltam) azonnal észszerű magyarázatot talált a lapos köre és a behajlított fejű tűre is. Szerinte a lapos követ távtartóként, illetve vonalvezetőként használva a bronztűvel folyamatosan, viszonylag gyorsan, egyenletes mélységű kis lyukakat lehetett ejteni

valamilyen rugalmas anyagon, például az emberi bőrön. Ezek alapján a vékony tűt és a kis követ tetoválásra használhatták. Így a spatula funkciója sem volt már kérdéses, hiszen a tetováláshoz viszonylag kis mennyiségű festéket kell felhordani és besimítani vagy a seb megejtése előtt vagy utána. Később, a tár-

Az írott források előtti idők-ből származó népek nevét nem ismerjük, de azért, hogy meg lehessen különböztetni őket egymástól a régészet tudománya meghatározott szabályok szerint – általában az első megtalálási hely névével – jelöli az összetartozó közösségeket. A Vanya-kultúra a nevét Vanya Imre ceglédi földbirtokosról kapta, akinek a földjén 1926-ban találták az első nagy méretű urnatemetőt.

Derékszögben behajlított tetováló tűket csupán Délkelet-Ázsiában és Óceánia szigetvilágában használtak a 15–16. századtól a tetoválómesterek. Az erről a vidékről származó tűk hegye és a behajlítás közötti távolság sokkal nagyobb, mint a szigetszentmiklósin, így azt nem is lehetett volna a bőrön sebek ejtésére használni. De annak ellenére, hogy a kiindulási alapunk tévesnek bizonyult, ez nem változtat azon, hogy a szigetszentmiklói sírban talált bronztű, bronzból készült spatula és a kőlapocska (vonalvezető, távtartó) együtt mégiscsak egy 3800 évvel ezelőtt élt tetoválóművész eszközkészletét képezhetik, hiszen a világ többi részén mindenhol egyenes tűket használtak.

Szigetszentmiklós, ásatás
(fotó: a szerző)

gyak tisztításakor kiderült, hogy a tú behajlított vége valójában sérülés eredménye volt, és nem szándékosan alakították ki így. Ez az új felismerés azonban mégsem változtatott azon az elképzelésen, hogy a három tárgy egy eszközkészlethez tartozhatott.

A régészek régóta tudják, hogy az őskori sírokban talált tárgyaknak fontos jelentésük volt az elhunyt és az őt eltemető számára egyaránt. Legtöbbször a halott a saját közösségén belül (családjában, falujában, törzsében) betöltött szerepére, fontosságára és/vagy foglalkozására utalhatnak ezek a tárgyak. Ezért kell a tárgyakat együtt, egy egységként vizsgálni. A szigetszentmiklósi sír esetében két fontos tényezőt kell figyelembe vennünk. Az egyik, hogy a három tárgynak csak együttesként van jelentése, a másik, hogy ilyen eszközkészlet ebben a környezetben eddig még nem került elő. Tehát viszonylag ritka foglalkozással lehet dolgunk. Mindezek alapján több mint valószínű, hogy szigetszentmiklóson egy bronzkori tetoválóművész munkaeszközeit találhattuk meg. A bronzkorban tehát hazánk területén is ismerhették a tetoválást.

A természeti népeknél a tetoválás igen elterjedt szokás volt. Több száz évre visszamenőleg vannak erre vonatkozó néprajzi adataink. Ennél régebbi ismereteket viszont a régészet tudománya tud nyújtani csupán. A tetoválás régészeti emlékeit három csoportra lehet osztani. Az első – az egyetlen közvetlen és a legbiztosabb bizonyíték – az emberi bőrön, szöveten, mint például múmiákon, vagy természetes körülmények között mumifikálódott emberi testen található tetoválás. A második (már közvetett bizonyíték) – az őskori kultúrákban gyakori – emberábrázolásokon látható jelek, amelyek egyértelműen nem ruházatot vagy testfestést ábrázolnak/jelenítenek meg. A harmadik (szintén közvetett bizonyíték) a tetováláshoz használt eszközök együttes előfordulása (csakúgy mint a szigetszentmiklósi sír esetében).

A tirolai Alpokban talált őskori meg-

Bronztű és spatula restaurálás előtt (fotó: a szerző)

A DNS az élő szervezetekben található olyan molekula, amely minden egyedre egyénileg jellemző biológiai és örökléstani információt tartalmaz. DNS-vizsgálatok például többek között megválaszolhatnak olyan kérdéseket, hogy a hátra maradt nyomelemek embertől, állattól, nőtől vagy férfőtől származnak-e.

Átfúrt kő vonalvezető, illetve élező (fotó: a szerző)

fagyott férfi, Ötzi holtteste az eddigi legrégebbi, tetovált emberi maradvány. Kb. Kr. e. 3300-ból származik, és mintegy 61 tetovált jel maradt fent rajta. A közelmúltban ehhez korban igen közeli (Kr. e. 3200 körüli) időből, az ókori Egyiptomból származó négy múmián is találtak tetoválásokat. Mindez azt mutatja, hogy a tetoválás már 5000-6000 évvel ezelőtt egymástól távoli területeken is elterjedt volt. Számunkra Ötzi azért fontos különösen, mert időben és földrajzilag ez áll a legközelebb a Szigetszentmiklóson talált leletekhez.

Európában már az újkőorból (Kr. e. 8000–5000) és a rézkorból (Kr. e. 5000–3000) is ismerünk számos, emberalakot ábrázoló csont- és agyagtárgyat. A kutatók megállapították, hogy a rajtuk elhelyezkedő

némelyik motívum közvetve akár tetoválást is jelölhet. A legújabb anyagvizsgálatok pedig néhány hasonló korú csontáron festéknyomok maradványait találták meg. A további kutatások talán kimutatják majd emberi DNS nyomat is ezeken az eszközökön, és akkor esetleg a tetoválás akár egészen korai, tehát újkőkori megjelenése is igazolhatóvá válhat.

Ezzel rátértünk a harmadik emlékcsoportra, a tetováló szerszámkészletek kérdésére. A szakemberek a világ minden tájáról összegyűjtötték a tetoválókészletekre utaló adatokat és sok tanulmány foglalkozott azzal, vajon milyen tárgyak tartozhatnak feltétlenül egy alapvető készletbe. Az eszközkészlet darbjainak kérdése azért fontos, mert a tetoválás alapeszközeit (tűk, árák, spatulák stb.) a mindennapi élet más területein is rendszeresen használták az emberek, így csak akkor lehetünk biztosak, hogy mikor mire

használták őket, ha a tárgyakat egy összetartozó egység részeként találjuk meg. Tanulmányok alapján biztosan tetoválókészletről lehet szó, ha a következő tárgyak vannak együtt: tű/tűk, festék, festékörlő, festékkeverő/-tartó tálka, applikátor (felhordó- vagy kenőszerszám), ruha/bőr/ toll, fakalapács, élező, gyógyfüvek, minta és a mindezeket együtt tartó táska vagy doboz.

Hazánk éghajlatai viszonyai között a szerves anyagból készült tárgyak nem maradnak fent, így nem is remélhetjük, hogy a leletanyagban előforduljon ruha/bőr/ toll, gyógyfüvek, fakalapács, illetve tároló doboz/ táska. Ahogyan a valószínűleg fából készült festékörlő és festékes tálka, valamint a spatula és a tű nyele is elkorhadt. A ránk maradt fémből készült tű, a festék felhordására használt bronzból készült spatula és a vonalvezetőnek (mintának) és egyben élezőnek is használható kő azonban mind beleillik az úgynevezett tetováló alapkészletbe. Festéket vagy festésre alkalmas anyagot sem találtunk, de a leggyakrabban tetoválásra kormot, illetve elszene-sedett fát használhattak, amely szintén lebomlott. Az ilyen közvetett leletgyűtéseken alapján az első tetoválókészleteket a felső paleolitikum idejéből (Kr. e. 30 000) találtak franciaországi barlangokban. De egyes kutatók szerint Afrikában már akár százezer évvel ezelőtről is találhatunk hasonló eszközöket.

Több tízezer éve foglalkoztatják tehát az embereket a testükön maradandóan viselhető, látható díszítések/jelek. A tetoválás tehát már a legősibb kultúrák életében is meghatározó és jelentős szerepet tölthettek be. A tetoválás

soknak társadalmaktól és koroktól függően

lehetek szellemi, orvosi, közösségi vagy egyéni jelentései. Jelölhet-

tek felnőtté válást, társadal-

mi rangot, foglalkozást,

családi vagy törzsi

hovatartozást, har-

ci eredményeket,

vagy akár termé-

mészetfölötti

erők/hatások

irányítására,

összegyűjté-

sére is használ-

hatták

őket. Lehet-

tett gyógy-

ító, kire-

kesztő vagy

akár befogadó

jelentésük, és

lehetett csupán

szépséget hang-

súlyozó szerepük

is. Azt nem tudhatjuk

pontosan, hogy hazánkban

a bronzkori Vatya-kultúra éle-

tében, annak társadalmá-

ban a tetoválás milyen

szerepet töltött be, de

a szigetszentmiklósi

leletek alapján való-

színű, hogy a tetov-

álás itt is a szellemi

kultúra része volt.

Ezzel az ősi világ

újabb szelete tárul-

hatott fel előttünk,

s elképzelhetjük, hogy

a 245. számú sír tulajdo-

nosa akár a közösségének

varázslója, orvosa vagy más

módon megkülönböztetett és

talán megbecsült tagja lehetett.

Vatya-kultúra urnasíja (fotó: a szerző)

Őzri néhány vonaltetoválása